

tudi izgubi iz tega življenja, kot da ga ne bi nikoli živel. Odide neopazno in skrivnostno in prav zaradi tega zbudi v ljudeh, ki so ga nazadnje videli, upanje in vero, da se bo vrnil mednje in jim bo prinesel veliko zmago. To pa je tudi njegova prva in edina zmaga. V svojem večnem iskanju za svojim »sidrom« resnice se je razpršil v majhnih, nebitvenih dogodkih, medtem ko je »hotel hoditi nad njimi«. Zgorel je torej v »ozonu« svojega lastnega jaza.

Prav tu pa se tudi srečamo o smislu umetniškega ustvarjanja. Že samo to, da je roman sestavljen iz pisem, od katerih je vsako zase novela, nam dovolj jasno pove, da je Šegedin poskušal odgovoriti tudi na to vprašanje. In prav tu se ustvarjalec — Šegedin poistoveti s svojim glavnim junakom, saj pravi, »da bo v bralcu, ko bo prebral roman, ostala negotovost.« To pa je princip večnega ustvarjalčevega iskanja, »kajti zanesljivost ni bila resničnemu umetniku nikoli dober prijatelj.«

Poročamo — glosiramo

»ROJEN SEM NA MORJU, PO
KATEREM JADRAM«

— A. SANTIN, škof tržaški

Da ne bo zamere, Antonio Santin je »nadškof«, toda samo »ad personam«, gre za časten naslov. In še. Uradno se še vedno imenuje »škof tržaško-koprski«. Toda že dolgo je od tega, kar v Kopru rezidira škofijski upravitelj in »Antonio Santin vescovo di Trieste e Capodistria« nima v Kopru več besede. In še: tržaška škofija ne obsega niti vse pokrajine Trsta, ali da se drugače izrazim: niti vse »cone A STO«, ker sodi dekanat Devin (s sedmimi župnijami: Devinom, Mavhinjami, Nabrežino, Šempolajem in Zgonikom, ki so pretežno slovenske, in dvema itali-

Šegedin postopoma odkriva dramatične dogodke in notranje impulze svojih junakov. Pri tem pa prihaja vedno do spoznanja, da je ostalo nekaj nedorečenega, nepojasnjenega. In prav to nedorečeno in nepojasnjeno ga sili k novim iskanjem, k skrbnemu preučevanju svojih glavnih junakov. Pred sabo imamo torej moderen psihološki roman, v katerem vsako stanje človekove duševnosti, njegovo razpoloženje, vsaka življenjska situacija sprosti v pisatelju precizno psihološko analizo, prepojeno z notranjo obrazložitvijo.

In ne samo to; s samimi simboličnimi naslovi pisem oziroma novel, s skrbno podano metaforičnostjo, z izbranimi lirskimi izrazi, z opisi narave, ki povečujejo resignacijo življenjskih situacij glavnih junakov, pa nas je Šegedin prepričal tudi o poetičnosti svojega dela. Prav zaradi vseh teh kvalitiet lahko roman Črni smehlaj uvrstimo med najvidnejše stvaritve poveljne hrvatske proze.

Miha Matè

janskima, San Marco al Timavo in Borgo San Mauro a Sistiana) pod gorjskega nadškofa, in to že nad sto let. (Glej *Indicatore Dell'Arcidiocesi di Gorizia* iz 1965, str. 35). In še: od pravno še obstoječe tržaške škofije je po mirovni pogodbi 15. septembra 1947. prišla pod Jugoslavijo vrsta župnij: ves dekanat Postojna, dekanat Tomaj — razen Repentabra itd. Oblast nadškofa Santina je zmanjšana res samo na mesto Trst in njegovo zaledje. Zdi se, da se nadškof Santin tega ne zaveda.

Piccolo je (9. marca 1971, tržaška izdaja, str. 4) sporočil, da je nadškof Santin, ko je dopolnil 75 let (8. decembra 1970) po novi cerkveni praksi dal demisijo, toda papež Pavel VI je odklonil, »ko je pretehtal« vse oko-

liščine. Poročilo tržaškega dnevnika nam pojasnjuje, da je sv. oče sprejel stotine podpisov predstavnikov tržaškega življenja, ki so zahtevali, da Santin, »defensor civitatis«, ostane na svojem mestu.

»Defensor civitatis«? Bralec razmišlja ob tem naslovu, toda kdor pozna malo razmere v naši sosedni državi, ne; ob vsem prijateljstvu, ki vlada ob meji in med državama, so le še obrobni elementi, ki radi ribarijo v kalnem. Tako je ondan pisal »Espresso« (7. marca 1971, str. 2), da so na italijansko-jugoslovanski meji še vedno mine — iz desetletja nazaj po načrtih NATO, ki »naj zaustavijo Titove tolpe«. Mine pa »defensor civitatis«! In podpisi tistih iz Trsta. O teh zvemo več iz »Trieste« (XVIII, št. 9—92 1971, str. 4).

Guido Botteri, vodil je tržaško DC (demokrščansko stranko) v dobi, ko je našla svojo trdnjšo pot pod nogami za zблиžanje s slovensko narodnostno skupino, s Slovenijo in Jugoslavijo: »Kako presojeti . . . podpise pod zahtevo, da Santin ostane na prestolu sv. Justa, ko je prešel 75 let, ki so jih dali izbranci prostozidarjev-masonov, židov (po veri), »da fior di massoni . . .«, in splošno — »tanta brava gente«, ki je tako malo ali komaj domača v zakristijah in v cerkvah?»

Pa je Guido Botteri še 1963 zbral in komentiral Pisanja—govore—pripombe—pisma A. Santin v istoimenski knjigi s podnaslovom: Trieste 1943—1945. Izšlo v Vidmu-Udine.

Edino odkrito reakcijo na ukrep papeža Pavla VI. pa je dala slovenska »krščanska mladina« iz Trsta (Novi list 18. marca 1971 — XX, št. 834, str. 3), ki se je oprla na mnenje koncilskih očetov II. Vatikana in povedala, da »bi ne bilo napak«, če bi Santin šel, da si »dober kristjan privoščič mir in pokoj na stara leta« in da je »odločitev Vatikana kar nečloveška«.

Tako so pisali mladi. In to kljub temu, da so brali prav na dan »40 mu-

čencev« v Piccolu (10. marca 1971, tržaška izdaja, str. 4) Santinovo poslanico, ko je zvedel, da ostane na svojem mestu. Kakšen *mladostni zagon!* Niso verjeli. Kar poslušajmo, kako se oglašja nadškof Santin: »Nadaljujemo pot. Poznam škofijo po svoji dobri in slabi strani . . . Bili smo v nevihtah skupaj. . . *Rojen sem na morju, po katerem jadram. Poznam vode . . . Rovinj, Pulj, Reko, Trst, svojo zemljo in morje . . .*« (podčrtal podpisani).

»Poznam«? Slabo, se zdi. Bogme, ne Rovinj ne Pulj ne Reka ne sodijo pod oblast tržaškega škofa nadškofa Santina. Kar dve škofiji, poreško-puljsko in reško si lasti. In obe sta danes po mirovni pogodbi pod jugoslovansko suverenostjo, pod hrvaško republiko. Kam pa je zajadral nadškof Santin sedaj, ko so mu milostno dovolili iz Vatikana, da nadaljuje svoje »goreče pastirsko poslanje« (Piccolo, 9. marca 1971, kot zgoraj).

Da je rojen v Rovinju, da je nekoč služil v poreško-puljski škofiji, da je bil celo škof na Reki 1933—1938, ko so letnicam dodajali še »era fascista anno . . .«

Človek bi mislil, da bi A. Santin sedaj, v času II. Vatikana, iz *osebnega interesa* moral Reko zamoščati, nanjo pozabiti. Pa je pozabil, se zdi, kako je moral leta 1953 umakniti tožbo zaradi razžaljenja časti (šlo je za očitke filofašizma, če ne več, saj je grešil proti svojemu škofovskemu poslanstvu) proti »Primorskemu dnevniku« (obenem z »Il Corriere di Trieste«) in proti profesorju Gaetanu Salveminiju, več kot politiku, zgodovinarju, anti-fašistu. Prav ondan mu je Trst v spomin pripravil razstavo.

Salvemini se je v svoji obtožbi proti Santinu opiral na dokaze dr. L. Čermelja knjige *Life and Death . . .*, ki jo je, seveda po Santinovem obvestilu, celo takratni »Observatore Romano« (26. julija 1952 pod »Le menzogne d'ac-

cato« — po naše bi rekel »šenkane laži« imenoval »libello di propaganda titina«. Santin seveda ni vedel, da je bilo delo napisano v francoščini že leta 1936. Da je dr. Lavo Čermelj dobil zanj predvsem lepo »fašistično plačilo« na II. tržaškem procesu: smrtno obsodbo (spremenjeno nato v dosmrtno ječo). No, bil je L. Čermelj, ki je nastopil v obrambo Salveminija in »Primorskega dnevnika« in z novo zbirko dokumentov dokazal, da se z besedami, še najmanj takimi kot »le menzogne d'accato«, dejstva ne spravijo s sveta. Knjiga Il vescovo Antonio Santin e gli Sloveni e Croati, Ljubljana, 1953, je že takrat vzela možu, ki še danes tako samozavestno trdi, »poznam vode... po katerih jadram«, ne le vsak veter, tudi najmanjšo sapico iz njegovih jader. Umaknil je, kot rečeno, tožbo. Proti samemu sebi, proti svojim pismom, škofijskim listom, nastopom proti slovenskim duhovnikom, hrvaškim, proti slovenskemu in hrvaškemu ljudstvu tako na Reki (1933—1938) in tudi nato v Trstu ni mogel nastopiti (»littera scripta manet«).

Quarantotti-Gambini (Primavera a Trieste) pravi nekje, da je Santin »škof z ostrogami« in da bi, ko bi ne bil škof, »z mečem šel s svojimi četami v boj za vzhodne meje Italije«. Bogme, res škoda, da ni mogel, šel je proti neoboroženim, zatiranim slovenskim in hrvaškim dušam in proti njihovim pastirjem, ki so branili pravice zatiranega ljudstva... Kot da bi bili glavni sovražniki Italije in predstavljali »il pericolo slavo«, ki se je rodilo že v glavah liberalne iredente.

Še posmrtnikom ni prizanašal. Ob smrti bivšega poslanca duhovnika Vergila Ščeka je nastopil proti osmrtnici v katoliškem slovenskem tedniku v Trstu, zahteval »popravek«, češ pravkar sem dobil ukaz Pija XII, da ga črtam iz duhovniških vrst (glej Čermelj, Antonio Santin, str. 126). Razumljivo, saj ga je on, škof Santin Vati-

kanu orisal... Humanost? (Da ne rečem »krščanska ljubezen«, ki je mora biti deležen tudi nasprotnik?) »Škof z ostrogami.«

Defensor civitatis, defensor Italiae? Po padcu fašizma piše 20. avgusta 1943 badoglianskemu prefektu dr. Cocuzzai: »I partigiani vanno combattuti perchè nemici dell'Italia...« (glej G. Botteri, Antonio Satin: Trieste 1943—1945, Udine, 1963, str. 15). Santin ni hotel vedeti, da sta goriški, kraški, tržaški slovenski fant in mož zgrabila za orožje, da bi se Slovenci rešili telesnega in duhovnega pogina, na katerega so bili obsojeni ne šele po letu 1918, pač pa že davno prej. Ali ne pozna zbornika »Porta Orientale« (1857—1859), izhajal je v Kopru. Že v prvem letniku so »Slavi« bili zapisani duhovni smrti, asimilaciji. Med prvo svetovno vojno je italijanski ultranacionalist izdelal svoj načrt... Fašizem ga je izvajal... Škof Santin pomagal na stranskem paralelnem tiru, na cerkvenem področju... Pri cerkveni vzgoji, vzgoji semeniščnikov, pouku krščanskega nauka, pri bogoslužju je vsiljeval italijanščino in latinščino.

»Basta!« Zadosti je. In vendar ni, kje so leta od 1945 dalje. Zlasti leta tako imenovane »hladne vojne«? Doba slepega antikomunizma in za časa Pija XII?...

1964—1965. Listam po tedniku »Vita nuova«, ki je glasilo tržaške škofije (Vita nuova, 30. julija 1965, 30. julija 1945 itd.), ko je šlo za izvolitev Dušana Hreščaka, slovenskega antifašista, za prvega slovenskega predstavnika v upravi mesta Trsta. Grozil je celo italijanskim demokristjanom, županu Franzilu, ki so spoznali, da mimo Slovencev v Trstu ni moči iti, kaj šele proti. Ne! »Voditelji so pogrešili«... »Svetujemo, da se umaknejo«... »Čim prej, tem manjša bo škoda«... (Vita nuova, 30. julija 1965, str. 2310). — Še na podpise so šli po liniji starega liberalnega šovinizma Leghe nazionale.

Itd.

1970—1971, ko se je pripravljaj, odložil in nato le uresničil obisk maršala Tita v Rimu, Santin javno ni izstopal. Toda v ozadju zlasti desničarsko usmerjenih tokov dalmatinske-istrske emigracije je bilo čutiti njegov glas.

Ob obletnici mirovne pogodbe iz leta 1947, ob »diktatu«, se je oglašil (Difesa Adriatica, 7—17, 2, 1970) »če ti kdo ukrade čoln in ti nato vrne rešilni pas, ali se mu bomo morali zahvaliti?«

Bil je spet Santinov list »Vita nuova« (11. decembra 1970), v katerem se je poslanec Bologna pohvalil, da je bil pravzaprav on tisti, ki je s svojo interpelacijo izzval odgovor zunanjega ministra Mora glede cone B... Obisk maršala je bil odložen, nato pa vendarle uresničen. Zadnja številka »Vita nuova« (26. marca 1971) je edini glas iz Trsta, ki se ne strinja s tem, kar je čas prinesel novega: zблиžanje, da, celo meddržavno prijateljstvo. Toži se ji po starih časih, hudih tudi za nas, toda predvsem je vesela, da je vprašanje cone B ostalo.

Razumljivo nam mora biti, zakaj leži to nadškofu Santinu pri srcu, le tako se more še naprej imenovati »vescovo di Trieste e Capodistria«. So pač ljudje, ki dajo na naslove, besede... Dejanja, zlasti stvarnosti, ki jo je prinesel nov čas, pa naj si bodo v dobro ljudstvom, narodom, tega jim ni mar.

Toda kolo zgodovine se vrti. Ni ga moči ustaviti.

Ivo Juvančič

SO KRILA ČUSTEV DOVOLJ TRDNA?

Govorimo in govorimo o enotnosti slovenskega prostora, meje da ne morejo bistveno zarezati v živo celotnost naroda, še celo ne taka meja, ki velja za »najbolj odprto v Evropi«. Prek nje se pretakajo živahni tovarnjaki trgovine, prek nje stopajo reprezen-

tančni politični in kulturniški obiski — znak prijateljstva in sožitja. In vendar, od kod seže to? Smo zamejci in »državniški« Slovinci še eno in isto? Ali nas veže še ista zavest, nas vednost drug o drugem še celi v isti organizem?

Vprašanja si zastavljamo, ko o čem dvomimo. Mnogi se o pravkar omenjenih stvareh ne sprašujejo in ne dvomijo: torej je vse v redu, vsi smo eno kot na taborih pred sto leti. Tudi jaz ne dvomim, čeprav sprašujem. Mislim, da se drug drugemu krepko odtujujemo in zganjamo nekakšno mistiko, ko govorimo o enotnosti prostora.

A naj spregovore številke! Med zamejske Slovence v Italiji prihaja tisk iz SR Slovenije v takih kapljicah: Delo 75 izvodov, Ljubljanski dnevnik 3, Tovariš 125, Pavliha (list za pametne Slovence!) 40, Antena 15, Pionir 55, Avto 6, Naši razgledi 31, Jezik in slovnstvo 40, Dialogi 3, Problemi 4, Prostor in čas 10, Sodobnost 20. — Podatki se nanašajo na februar 1971.

Tisk mi je namreč za lakmusov papir o dejanski obveščeni, zanimanju, prizadetosti, o zavesti pripadnosti. Gornji podatki so v tem smislu kaj zgovorni, posebno še če bi jih pretopili v razmerje med odstotkom Slovencev, ki žive v Italiji, in odstotkom oziroma promilom izvodov posameznega časopisa ali časnika, ki gre čez mejo.

Druga plat medalje: zamejski tisk v osrednji Sloveniji. Tu nimam pri roki števil, vsekakor je stopnja obveščeni minimalna. Bolj informirani ljudje vedo o Primorskem dnevniku, včasih ga tudi kupijo, drugi zamejski tisk pa dobiš le tu pa tam — pri kakem intelektualcu in ljubitelju, kot redko ptico, eksotični primerek ali kaj takega. Mnoge zamejske periodične publikacije so za Slovenijo nezaželene ali celo s črnim na belem prepovedane (Most, Zaliv, Mladika). In vendar prahaja najbolj kvalitetna informacija in obravnava problema navadno le od prizadetega.